

K vnějším zákonům ozbrojeného zápasu

Život v přírodě i ve společnosti a tím tedy i jeho vývoj probíhá podle určitých objektivních, na vůli lidí nezávislých pravidel, jejichž podstatu tvoří zákony.

Zákony jednotlivých oblastí se od sebe kvalitativně liší. Je např. podstatný rozdíl mezi zákony přírodními a zákony společenskými. Přírodní zákony existovaly před člověkem a existují mimo něho jako vztahy a souvislosti mezi věcmi. Naproti tomu společenské zákony, i když jsou na lidské vůli nezávislé, mohou se prosazovat jen prostřednictvím lidí a jejich konání jako vztahy lidí.

Ke společenským zákonům patří také zákony ozbrojeného zápasu, protože válka, jejímž nejtýpističtější a nejcharakterističtější jevem je ozbrojený zápas, patří k jevům společenským.

Jako každý společenský jev není ani ozbrojený zápas projevem libovůle lidí, ani výsledkem nahodilosti. Je to proces podřízený určitým zákonům. Klasikové marxismu-leninismu na toto skutečně nejednou upozorňovali. Bedřich Engels o tom ve svém díle napsal: „Vojenské přesuny na moři i na souši, které byly jednou uvedeny do pohybu, se již nepodřizují přáním a plánům diplomacie, ale svým vlastním zákonům.“¹⁾

Objektivní charakter zákonů ozbrojeného zápasu znamená, že tyto zákony určují průběh a výsledek ozbrojeného zápasu. Řečeno jinými slovy, zákony ozbrojeného zápasu se prosazují ať je lidé respektují, nebo ne. Zatímco jejich využívání je podmínkou úspěchu, jejich porušování v boji se silným a zdatným nepří-

telem vede nevyhnutelně k nadměrným ztrátám a ve svých důsledcích až k porážce.

Proto poznání zákonů ozbrojeného zápasu velitelským sborem každé, tedy i naší armády, je základní podmínkou její úspěšné bojové činnosti za války. Aplikace zákonů, jejich dílčích částí na konkrétní podmínky a možnosti té které armády a jejich další rozpracování je podstatou polních řádů a předpisů, které pojednávají o bojové činnosti vojsk.

V dalším textu budu pojmu **zákon** používat jako vědecky poznané, stále, opakující se, nutné, obecné a podstatné vlastnosti, vztahů a podmíněnosti, které umožňují vysvětlovat nejen minulost a současnost, ale také předvídat budoucnost zkoumaných jevů a jejich vývoj.

Přitom formulace zákonů není neměnná, konečná, ale bude se vyvíjet v soulase se stupněm lidského poznání a také se změnou skutečnosti, s novými jevy.

Zákony tedy chápeme jako něco, co se prosazuje bez ohledu na to, zda se to lidem líbí či nelíbí — jsou tedy objektivní. Lidé po jejich poznání jsou schopni jich využít a tím mohou v zájmu svých potřeb vytvářet či odstraňovat podmínky působení zákonů, jejich účinnost zvyšují nebo naopak snižují.

Zákonitost rozumíme objektivně existující působení, prosazování se zákona nebo více zákonů v daném jevu. Vedle obecného působení zákona, zahrnuje v sobě zákonitost jeho konkrétní, jedinečný projev.

Vědomé využití zákonů v praktické lidské činnosti souvisí s pojmy **princip** a **zásada**.

1) Viz Marx, Engels „O vojenství“ str. 67.

Na rozdíl od zákonů ozbrojeného zápasu, které formulují poznatky o objektivně existujících spojencích a vztazích v něm, principy a zásady určují na základě využití zákonů nejvhodnější způsoby a formy bojové činnosti. Principy to dělají v obecnější, globálnější formě než zásady.

Na rozdíl od existujících materiálů, z hlediska skladby ozbrojených sil a toho co je ovlivňuje, stanovím v podstatě tři hlavní závislosti, vztahy, popřípadě podmíněnosti, které jsou podstatou zákonů ozbrojeného zápasu, a to:

1. mezi ozbrojeným zápasem a mezi sledovanými politickými cíli, a celkovými možnostmi válečných stran (jde o vzájemné ničení);

2. mezi proti sobě stojícími ozbrojenými systémy;

3. uvnitř jednotlivých ozbrojených systémů mezi jejich jednotlivými komponenty — podsystémy.

Hlavní vnější zákony ozbrojeného zápasu

Ozbrojený zápas je naplněním teze, kterou vyslovil Clausewitz a doplňuje Lenin, že válka je pokračováním politiky určité třídy. Vedle ozbrojeného konfliktu v průběhu války používá se i ostatních forem politického boje (ekonomického nátlaku, diplomacie apod.).

Jako pokračování politiky násilnými prostředky musí ozbrojený zápas zabezpečit cíle vytyčené mu politikou. Poněvadž politika je mocenským projevem určité třídy, mění se cíle ozbrojeného zápasu bojujících stran s třídou, která je v dané době u moci.

Se změnou politických cílů se budou měnit i způsoby vedení ozbrojeného zápasu. Nepůjde přitom jen o postupné, nepatrné, evoluční změny. Čas od času v důsledku změny politické moci a z toho vyplývajících cílů, dochází totiž k hlubokým, výrazným, kvalitativním změnám, které likvidují nebo podstatně ovlivňují existující vojenské teorie a doktríny jednotlivých států a vznikají nové.

Takové změny probíhají především jako důsledek velkých sociálních revolucí. Tak tomu bylo např. po francouzské revoluci 1789 a po Velké říjnové socialistické revoluci v roce 1917.

Příkladem závislosti způsobů bojové činnosti na politických cílech ozbrojeného zápasu je vedení války fašistickým Německem za druhé světové války. Zatím co na Východě proti SSSR vedlo Německo válku nanejvýš krutou, vyhlazo-

Poněvadž ozbrojený zápas probíhá v prostoru a v čase, je nutné jej v těchto veličinách zkoumat jednak jako celek, jednak také jeho jednotlivé části, to znamená boje a operace.

Vztahy, závislosti a podmíněnosti ad 1), jsou výchozími podmínkami pro ozbrojený zápas, existují ještě před ním, jsou tedy mimo něj, vně něho. Do ozbrojeného zápasu vstupují již jako hotoví, předem daní činitelé. Zbývající dvě závislosti jsou mu vlastní, jsou přímo jeho obsahem.

Cílem tohoto příspěvku je pojednat o hlavních zákonech ozbrojeného zápasu první skupiny, tj. o těch, které jsou spojovacím článkem mezi politikou státu, jeho ekonomickými a morálními možnostmi a schopnostmi a mezi ozbrojeným zápasem a které proto ozbrojený zápas přímo ovlivňují. Protože tyto zákony jsou mimo ozbrojený zápas, můžeme je označit za jeho vnější zákony.

vací (šlo o válku dvou životně zcela antagonistických systémů), na Západě tomu bylo jinak. Němci tam usilovali o prosazení svých ekonomických zájmů, o ovládnutí západní ekonomiky, o získání potencionálního spojení k vybudování mohutné materiální základny pro válku proti prvnímu socialistickému státu světa.

Politika stanoví požadavky, které chce uplatnit, a na základě nich určuje potencionálního protivníka a vybírá spojení, kterého jak ukazuje příklad Německa, může získávat různými způsoby. Politické cíle sledované již v míru a řešené ozbrojeným konfliktem jsou určující i pro vojenskou doktrínu jednotlivých států. Z ní vycházejí operační plány i způsoby vedení bojové činnosti. Náhorným dokladem toho je doktrína „bleskové války“ fašistického Německa a na jejím základě rozpracovaný plán války proti SSSR.

Tento plán řešil současně vnější i vnitřní politické cíle. Zatím co vnější politické cíle byly zaměřeny na rozšíření sféry zájmů německého kapitálu a zničení prvního socialistického státu, vnitřní politické cíle byly orientovány k tomu aby se na úkor jiné země zlepšily životní podmínky většiny obyvatel Německa a tak spolu s oslňujícími vítězstvími ukázaly výhodnost, ba dokonce správnost politiky fašistických vládců.

Rovněž snaha Churchilla prosadit invazi anglo-amerických vojsk ne ve Francii, ale na Balkáně, byla diktována politickými důvody. Jejím cílem bylo zabrá-

nit proniknutí Sovětské armády do střední a jihovýchodní Evropy a zachovat tam tatáž zřízení, která tam byla před válkou.

Na základě těchto a dalších příkladů z historie můžeme formulovat důležitý vnější zákon ozbrojeného zápasu:

Politické cíle určují cíle ozbrojeného zápasu, rozhodujícím způsobem ovlivňují vojenskou doktrínu jednotlivých států nebo koalic států a tím i způsob vedení bojové činnosti.

Obsah cílů, určených ozbrojenému zápasu politikou, rostl s ekonomickou silou toho kterého státu. Čím byly bojovací strany ekonomicky silnější, tím více prostředků mohly věnovat na své ozbrojené síly, na zvyšování jejich počtu a na zkvalitňování výzbroje. Tím vlastně již v míru vytvářely podmínky pro úspěch v případě ozbrojeného konfliktu.

Kvalita výzbroje, její možnosti, zejména dosah a účinek, ovlivňují zpětně politické cíle ozbrojeného zápasu (mohou umožňovat jejich růst) a bezprostředně ovlivňují způsob bojové činnosti. Výzbroj byla již v minulosti hlavní příčinou všech změn, k nimž ve vedení ozbrojených konfliktů docházelo.

B. Engels v „Anti-Dühring“ mimo jiné napsal: „... pokroky techniky, jakmile se staly vojensky použitelnými, vynutily téměř násilím změny, ba převraty ve způsobu boje, nadto často ještě proti vůli velení armády“.²⁾

Vliv bojové techniky na změny ve způsobech vedení války dokumentuje francouzsko-pruská válka (1870–1871). Jestliže do jejího zahájení byla sestava vojsk kompaktní, lineární, pak v jejím průběhu, v důsledku vyzbrojení vojsk rýhovými puškami-zadovkami, na bojišti se začínají prosazovat rojnice. Nutnost této sestavy vojsk dále zdůraznil růst počtu dělostřelectva, které používalo vysoce účinné granáty.

Jiným příkladem jsou kulomety. Jejich masové použití za 1. světové války spolu s širokým využíváním polních opevnění vedlo k pozici formám boje.

Překonání tohoto způsobu boje umožnily teprve tanky a letectvo.

Schopnost letectva působit do hloubky mělo rovněž vliv na prostorový růst bojiště. Do sféry bojové činnosti se poprvé dostává i zápolí válčících států. Vzrostl tak význam prostoru. Na rozdíl od předchozích válek nabyla bojová činnost v důsledku možnosti působit do hloubky sestavy protivníka na rychlosti. Tím vzrůstá i význam času v ozbrojeném zá-

pase. Největšího rozmachu dosáhlo vedení bojové činnosti klasickými prostředky za 2. světové války.

Kvalitativně dosud nejrozsáhlejší změny ve způsobech vedení tentokrát nejen bojové činnosti, ale ozbrojeného zápasu vůbec, znamenalo vyzbrojení armád raketovými jadernými zbraněmi. S konečnou platností mizí rozdíl mezi frontou a zápolím a rovněž rozptýlení vojsk nabývá nové kvality. Jestliže dříve smyslem rozptýlení byla ochrana jednotlivce (rojnice), pak nyní jde o ochranu celých jednotek.

Z vlivu bojové techniky na rozvoj ozbrojeného zápasu vyplývá jeho další vnější zákon:

Vlastnosti zbraní a bojové techniky rozhodujícím způsobem ovlivňují formy a způsoby bojové činnosti a charakter ozbrojeného zápasu. Čím větší jsou účinky a dosah zbraní, tím větší změny vyvolávají v ozbrojeném zápase.

Cílem ozbrojeného zápasu je dosahnout vítězství nad protivníkem. To není možné, jestliže nejsou zničeny, nebo alespoň podlomeny ozbrojené síly protivníka a nejsou v postačující míře uchovány vlastní síly. Vzhledem k tomu, že s růstem armád rostly i politické cíle (možná také spíše obráceně, protože závislost je vzájemná — v tomto případě však nejde o určení priority), zvyšoval se, jak ukazuje historie, prostorový a časový rozmach ozbrojeného zápasu.

Ke zvětšení prostoru ozbrojeného konfliktu docházelo nejen v jednotlivých, po sobě následujících válkách, ale v důsledku vzniku, situace a z toho vyplývajícího řádu politických cílů dokonce i v průběhu jedné války. Důkazem toho jsou první a zejména druhá světová válka, která s výjimkou Ameriky zasáhla všechny kontinenty světa. To pochopitelně vyžadovalo zvyšování a doplňování ozbrojených sil.

Doba, potřebná na splnění politikou stanovených cílů války, prodlužovala postupně dobu trvání ozbrojeného zápasu tak, že k jeho vedení již nestačily zásoby, které k tomu byly připraveny v míru. Bylo třeba dalších a dalších prostředků. Ty muselo vyrobit i průběhu války zázemí.

Ozbrojený konflikt tak vzhledem k prostorovému a časovému rozmachu přestal být jen záležitostí armád, ale stal se věcí celého státu, po případě koalice států.

Množství a kvalita výzbroje, počty ozbrojených sil, charakter živé síly, její technika, vyspělost a vztah k válce, zásobování potravinami, výstrojí a vším potřebným k boji je stále více závislé na stavu výrobních sil, na ekonomické úrovni

²⁾ B. Engels, Anti-Dühring, Svoboda, Praha 1949, str. 148

státu či koalice států, na jejich politickém zřízení, na podpoře tohoto zřízení pracujícími a na úrovni vědy a kultury dané země.

Ozbrojený konflikt přestává být zkouškou ozbrojených sil, ale je také zkouškou všech materiálních, organizačních i duševních možností bojujících stran.

Rozhodující místo ve vytváření materiálních podmínek k vedení ozbrojeného zápasu zaujímá ekonomika a v ní výroba. Historie ukazuje že ne na základě genialnosti vojevůdců, ale na základě změn ve způsobu výroby, na základě rozvoje výrobních sil dochází ke změnám ve způsobech vedení ozbrojeného zápasu.

Geniálnost vojevůdců spočívala v tom, že dovedli dříve než ostatní poznat nové možnosti, které výroba poskytovala výrobou nových zbraní, a že nové zbraně využili v bojové činnosti vojsk.

Výroba, její objevy a možnosti poskytují ozbrojeným silám nejen novou bojovou techniku, ale i nového, technicky vyspělejšího člověka, který je schopen tuto novou techniku ovádnout a efektivně využít.

B. Engels o tom, v „Anti-Dühring“ napsal: „Nic není více závislé na ekonomických podmínkách než právě armáda a loďstvo. Výzbroj, složení, organizace, taktika a strategie závisí především vždy na příslušném stupni výroby a na komunikacích. Zde nepůsobili převratně „volné výtvořky rozumu“ genialních vojevůdců, nýbrž vynálezy lepších zbraní a změna vojenského materiálu; vliv genialního vojevůdce se v nejlepším případě omezuje na přizpůsobení způsobu boje novým zbraním a bojovníkům.“³⁾

Úroveň výroby je tedy právě tou silou, která umožňuje rozvoj ozbrojených sil tím, že jim dává více zbraní a lepší kvality. Ty pak vyvolávají odpovídající změny v ozbrojeném zápase.

Změny ve vojenské technice současně vyvolávají rozvoj vojenské teorie a vojenských doktrín a zavádění nových způsobů bojové činnosti i tehdy, když neprobíhá sociální revoluce a starý způsob výroby i starý společenský řád zůstávají pevné.

Názorným příkladem toho je rozvoj vojenského umění v důsledku hromadného použití kulometů za první světové války, nebo v současné době v důsledku vyzbrojení armád raketovými jadernými zbraněmi.

Každé zanedbání rozvoje vojenské teorie má za následek, že k prosazení změn,

které vyžaduje nová technika, dochází živelně v průběhu ozbrojeného zápasu a obvykle to bývá za cenu nadměrných ztrát. Tak tomu bylo např. za prusko-francouzské války, kdy palba zadovek vyutila si rozptýlení praporečnických a jedinou formou pohybu na bojišti se stal přískok. Engels o tom v Anti-Dühring napsal: „Voják... našel instinktivně jedinou formu boje, která se dosud v palbě zadovek osvědčuje, a prosadil ji úspěšně přes odpor velení.“⁴⁾

V soudobých válkách, charakteristických používáním vysoce účinné techniky všeho druhu a zejména zbraní, je takové živelné prosazování způsobů bojové činnosti v průběhu ozbrojeného zápasu velmi nebezpečné. Možnosti raketových jaderných zbraní a po případě dalších vysoce ničivých zbraní vytvářejí předpoklady k tomu, aby v případě, že některý stát nebude hledat odpovídající způsoby vedení bojové činnosti již nyní v míru, skončil pro něj ozbrojený konflikt buď přímo katastrofou, nebo alespoň katastrofálními ztrátami.

Vojenská věda proto musí již nyní v míru na základě zákonů ozbrojeného zápasu a znalostí soudobé bojové techniky vypracovat nové, soudobým možnostem odpovídající způsoby bojové činnosti.

Pokud jde o organizační a duševní schopnosti bojujících stran, i v této oblasti byl zaznamenán bouřlivý vývoj. Od válek, které svými cíli, prostředky, prostorovým a časovým rozmachem měly omezený ráz, došlo až po války naší epochy, války v plném slova smyslu světové.

Zatímco omezené války vedla vojska odtržené od lidu, zatímco války se téměř nedotýkaly ani politické struktury států, dnes jsou do válek zapojeny obrovské masy obyvatelstva.

Vyplývá to z nebyvalého rozmachu ničivé síly soudobých zbraní a z jejich prakticky neomezeného dosahu. Rozdíl mezi frontou a zápolím dnes zmizel. Nemůže být sporu o tom, že dokonce nejničivější zbraně v případě ozbrojeného konfliktu byly by použity právě proti zázemí protivníka.

To již samo o sobě ukazuje na stále rostoucí úlohu morálně politického činitele obyvatelstva státu a na nutnost podpory cílů ozbrojeného zápasu všemi obyvateli státu nebo alespoň jejich absolutní většinou.

Úkoly zázemí v případě ozbrojeného zápasu budou totiž velmi rozmanité, slo-

³⁾ Tamtéž, str. 149

⁴⁾ Tamtéž, str. 149

žité a náročné. K hlavním budou patřit zejména:

— zásobování ozbrojených sil vším potřebným k boji,

— zásobování obyvatelstva vším potřebným k životu v zázemí,

— doplňování ozbrojených sil lidským materiálem,

— boj s nepřátelskou diverzí a jeho prostředky vzdušného napadení, popřípadě výsadky,

— odstraňování následků nepřátelského raketového vojska a letectva, zejména jaderných úderů.

Je pochopitelné, že plnění těchto úkolů si vyžádá nadměrné úsilí všeho obyvatelstva. Úspěšnější bude proto ta bojující strana, která dokáže maximálně zmobilizovat a využít materiálních (ekonomických), ale i duchovních sil lidu pro vítězství nad nepřítelem, která uplatní lépe svůj morální potenciál.

Předpoklady k dosažení vysokého stupně morálního potenciálu má především ten stát, jehož obyvatelstvo je schopno vydržet obrovské zatížení války, způsobené ztráty, strasti, dokonce i porážky a v současných podmínkách i případné katastrofální následky jaderných úderů. Přitom však neztratí vůli k boji a k dosažení konečného vítězství i za cenu dalších obětí, po případě sebeobětování.

Reálnější vyhlídky na úspěch bude mít proto ta bojující strana, u níž jsou zájmy vládnoucích sil a širokých vrstev obyvatelstva shodné. Cíle války jsou v daném případě v souladu s myšlením a míněním obyvatelstva a to je bude také jaké své prosazovat či obhajovat a bude také ochotno přinášet k jejich splnění nutné oběti.

Typem státu, v němž je shoda zájmů vládnoucích sil a obyvatelstva, je v soudobých podmínkách socialistický stát.

Na základě toho můžeme říci, že:

Politické cíle a všestranné možnosti státu nebo koalice států vytvářejí rozhodující podmínky pro ozbrojený zápas, jeho vedení, průběh i výsledky.

Vliv politických cílů a všestranné možnosti států se promítají do vnitřních zákonů ozbrojeného konfliktu a plně je ovlivňují.

Výsledek ozbrojeného konfliktu určují v těsné jednotě a vzájemné součinnosti ekonomické, morálně politické a vojenské síly státu nebo koalice států.

Vítězství patří té straně, která ve všech těchto činitelích jako celku dosáhne převahy nad protivníkem.

Tyto myšlenky, jak ukazují zkušenosti z historie, můžeme brát jako základní vztahy, souvislost a podmíněnost mezi státem nebo koalicí států, jejich možnostmi a mezi ozbrojeným zápasem, který je jednou z forem realizace jeho politiky. Je to tedy jeden ze základních zákonů, které rozhodujícím způsobem ovlivňují ozbrojený zápas, jeho vedení, průběh i výsledky. Je to zákon, který má určující vliv také na zákony, které vyplývají přímo z ozbrojeného zápasu, to znamená na vnitřní zákony ozbrojeného zápasu.

Který z faktorů ve formulovaném zákonu je důležitější, není možné stanovit s konečnou platností. Odpověď, stejně jako u všech společenských jevů, je nejlépe hledat v historii. To ukazuje, že není možné rozhodnout jednoznačně.

V různých válkách, za různých podmínek a možnosti bojujících stran byl vzájemný vztah mezi faktory a úloha každého z těchto faktorů různá. V národně osvobozenecy válkách vystupuje u vykořisťovaných národů do popředí morálně politický faktor, u utlačovatelů je to především ekonomický a vojenský činitel (zvýšená dotace živou silou a materiálem všeho druhu, včetně nejmodernější techniky — mohutný vzestup válečných výdajů apod., viz válka USA v Indočíně). To ovšem neznamená, že zbývající faktory nehrají v činnosti ať jedné či druhé bojující strany důležitou úlohu, že je můžeme zanedbat, či dokonce zcela pominout.

O vítězství, jak jsem již uvedl, rozhodují všechny tři faktory jako celek a žádný z nich nesmí poklesnout pod únosnou mez. Její určení je závislé na konkrétních podmínkách a nemusí být konstantní ani platné po celou dobu trvání jednoho ozbrojeného zápasu. To znamená, že proporcionalita významu toho nebo onoho činitele se bude v průběhu války měnit. Stupeň významu jednotlivých faktorů na začátku konfliktu nemusí být a zpravidla také nebude shodný s jejich důležitostí na konci války.